

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда
түдүктөлгөттөгүсү

1965 ч.
ОКТАБЬР
30
СУББОТА
№ 257 (6274).

Өртөө 2 көп.

Бот-орулга-чарылга

Бистин республиканын бүгү-ле бугурууга, туугу болгаш транспорт участкаларында бугурууга чыгып келген, бот-орулга-чарылга, кылган ажылдын шынарын экижидер талазы-биле улуг курлавырлар бар. Ындыг курлавырларын бир кол үнөр дөзү—бугурууга киржи турар кижилерин бо демиселге илдепкей киржилгези болур.

Бот-орулга-чарылга дөзү демисел кудук эвенолардан—бригадалардан, нехтерден, участкалардан агаар ужуруг. Чогум-на план дөзү демисел шас бо эвенолардын ажил-чору-дугазынга колдан турар болгай. Ындыг түрүбү бистин бугурууга-чарылга, туугулары-биле болгаш автотранспортига бо чугула ажил угу-ла нехтерден агаар турары четпес. Туугу организацияларнда бот-орулга-чарылга бригадалар мүн-не бар-лаа болза, азу барымда-лаан болуп турар. «Тыва туугу» трестинде 150 бригада санаттын чур, а оларын иштинде чүгө он че-ди хире бригада бо аргаже шилчезе аттыг болган, оларын бестин дөзү-ле камналга дөзү бугуруу демиселге турар. Бүгү тресте 4-ле бригада бе-зин туугу материалдарын камнап турган, 11 мүн рубльди, туугу кон-струкцияларынга болгаш кылгыла-рынга—50 мүн рубльди камнап ап шыдаан.

Материалдарын болгаш чиг-эттин камналганы дөзү, техниканын бол-гаш дериглерин камниг, келдиги эдилти дөзү демисел экономиканы быжыгдарынын үндөйин айтырыл-дары кылдыр партия санап турар. Ол талазы-биле шимчээшкенин кол алдыр бот-орулга-чарылгалыг болуп чорук. Бот-орулга-чарылгалыг болуп ажылдар деп шийирлеп алган бригада азы цех материалдарын, чиг-этти база дериглерин камниг эвес ажылдап турар чоруктан чылаларын-га боттары-ла сонугаалыг болу бээр болгай.

Бо ажылга тускай эртемнелерин ролюн чугаалайын барып болбас. Тускай эртемниг киж ботунун тус-кай мергежилге ханы ынак, бүгү сеткил-сакыгыннан аңаа бердиге болуру-биле кызыгаарлаттыннып бол-бас ужуруг. Инженерлерин, мас-терлерин, экономистерин кайы хире билдирген, ону практикага ажылдап шыдаарындан бугурууге-нин экономиканын быжыгдарынын дыка хей айтырылганы шийирлет-тинип болур. Ол айтырыг бедик де-негте тургустунаа бугуруугенин удуртулгазы болгаш көргүзүлгери чедикшиинин болуп шыдаас. Кадр-лар-биле ажылче ынчангыч СЭКП ТК-нын сентябрь Пленуму улуг ки-чээлгеин салган. Ону биске ботта-ндырар ай келген.

Экономиканы билдир—ол дээр-ге, чүгө ботунун билинге болгаш дур-жулгазынга дааныры эвес-тир. Ол дээр-ге хей-ниитинин арга-сумезинге дыннангыр болуру, ажылчынар ко-лективинин байлак дуржулгазын, оларын санал-ооналы тооп көөрү-дүр. «Ызыл туугу» аргелдинде бот-орулга-чарылганы нехтерден айт-тырыгже эртен чылдардан бээр со-нуургал салып агаары аки. Ычан-да-лаа ол дөзү демиселге көдүрүл-ген бригадаларга аргелдин-даа, «Тыва туугу» трестин-даа талазындан практиктиг дуза чедирбейн келген.

Курлавырларны чөп ажыглаар

Октябрь 28-те болуп эркен Кызылдын партия активинин хуралында СЭКП ТК-нын сентябрь Пленумунун шийирле-рини түндөлдөр болгаш хоорайнын партия организация-зын сорулгаларын дугайында илеткеди СЭКП хооромунун секретары эш В. Б. Добрымылов кылган.

Бистин улутуруугу социалисттик бугурууге харылаалары-нын быжыг үндөйинге хажуу, улутуруугу чаа-чаа райо-нары нежежип турар. Оон көсүк чигезин бистин республика-дан көрүп болур. Бистин улутуруугу кини продукция-зын кемчээли чеди чылдарга барык ийи чатап, хөмүр даш тыыжы 3,5 катап, электроэнергия бугуруери 13 катап өскөн. Республика 15 мүн тонна эки шынарлыг даг-дугун чурт-ка берген.

Кызылдын бугуруулгери октябрь 25-ле чедир нийти про-дукция бугуруу талазы-биле чеди чыл планын 100,1 хуу кыл-дыр күүседип, пландан ажыр 116 мүн рубльдин продукция-зын берген. Ол-ла үедө күш-ажылдын бугуруучулугу 30 хуу-га өскөн.

Найысмаалдын бугуруулгери болгаш автожыл-агы чир-лери ажылдап болуу улуг курлавырларын тургаш-ла, бар аргаларын ажытыг. үр-түнелдиг кылдыр ажылдап шыда-ваанын илеткели хей-хей чиктер-биле декеп тургаш көрүскөн. Чамдык бугурууге черлеринде экономиктиг анали-з болгаш бот-орулга-чарылга чөк. Чикек кылдыр кол бугу-рууге фондларын ажыглаар талазы-биле кандыг байдалды турарын көрөт. Эртен чөк айлара оон өзүлдеги 20,9 хуу болган, а нийти продукция бугурууге ол-ла үенин ишти-де чүгө 13,4 хууга өскөн. Ол дээр-ге бугуруугенин кол фон-дларын чарылдап шоолуг илг бербейн билдир-дир.

Чамдык бугурууге черлери дериг-херекселерин чөп ажыглайын турар. Улуг-Хем ыяш ажил-агы чери тус чер-нин байдалыга таарышпас ыш сөөртү улуг эрктиг ма-

ден, ук бригадаларын солуггалы өжүп калган. Оларын аразында чүгө-ан Потереловтун болгаш эш Бе-доусовтун бригадалары бот-орулга-чарылганын негеделерин күүседип, туугу материалдарын камнаар тала-зы-биле элээн көсүк чедикшиинин болганын бистин солугга демдегел-кеген. А ол-ла аргелдинде эштер Огур-оолга, Надсинеге болгаш Фе-дотка удурткан бригадалары эртен чылын-ра бот-орулга-чарылгаже кир-ген деп чарлаттынган. Херек кыры-нда ол бригадалар туугу материал-дары чедикшес дийн, дузалаар бугу-руугаже комбинаттыг хөмүдүл огуруулар таварылгала база бар. Ол комбинаттын туугу материал-дары-биле хандырылгазында четмештер ба-ры шын. Оон-биле кады ук брига-далар болгаш черде бугу аргелде ма-териалдарын камнаайн турары шуут дүвүрүчүг. Ынчангыч чыл агаар-ден бээр «Кызыл туугу» аргеле-ди 55 мүн рубль карылгалыг болган.

Республикада кол туугу органи-зация «Тыва туугу» трест бо чылын нийтиги-биле элээн орулгалыг бол-ган. Чыл аргелден бээр трест үлөт-пүр-сак планын сүзүр көрдүнгөн өртөк-үндө 83 рубль түнүг арыг орулганы алган. Бир эвес оон арге-зинде туугу турар 8 туугу аргелдин-де бригадаларын бот-орулга-чарылга-же кирген болза, күрүнеге үнөлөп четпес камналганы бээр турганын керечилеп турар-дыр. Улутуруу туугу устууга (начальник эш Дадетин), «Тыва даг-дугу туугу» аргеледи (эш Якушев) болгаш № 3 туугу-монтаж аргеледи (эш Смолянинов) ышкыш туугу коллективтер эртен квар-таларда орулгалыг ажылдааннар. Ындыг болза-лаа олар бот-орулга-чарылга ышкыш чугула айтырыгже кичээлгеи салып келген болза олар-нын чедикшиинери оон-даа көсүк болур турган ийи. Ак-Довурактын болгаш Хову-Асынын дег, респуб-ликада сураглыг туугуларда мында-га дээр бот-орулга-чарылгаже онза кичээлгеи салбайн келгенин четпес деп санаар херек. Бо чугула шим-чээшкени бедик деңгелге тургузар талазы-биле тус черлерин партор-ганизациялары улуг рольду ойнар ужуруг.

Бугуруугенин орулгандан үнөр фон-дуга хөргөң чыылазды көвүдөп тууду, чаа техника-биле оон чеп-сегелер аргазы өзөр. Чаа техника-ны улам хейнү шийгээдип алыр чо-рук бугуруугенин экономиканын быжыгдарына улуг базыны бээр. Чүгө бот-орулга-чарылгадан аңгыла, күш-ажылдын аккордугу шийиал төлөвири, камналгалыг болганы дөзү махтал шаңнал—ол бүгү экономик-тиг илг берикшиинин үнөр дөзү деп, партиянын чугулаап санап ту-рары бо. Бо бүгү аргалар бистин бу-дургулдеринске, туугу болгаш транспорт коллективтеринске эки нехтерден турарын чедип аларын үе негеп келген. Ол хевирлерин аразында бот-орулга-чарылга дөзү де-мисел көсүк чери элээр ужуруг. Ону чүгө тууга эвес, улутуруу бу-дургулдеринге болгаш транспорт организацияларында база ажылдап турар ужуруг. Борта бугуруулгелер-де партия, комсомол болгаш проф-заведл организациялары организакчы күш болган турары негетинип кел-ген.

шина салып алган. А хоорайда нийтиги-биле 723 мүн рубль түнүг аны-буру дериг-херекселер ажылдап чок чыдар.

Бистин чамдык бугурууге черлеринин удурткучлары чүгө план күүсидирчеге бүгү күштү утуп, кандыг-даа эко-номиктиг анализ кылбайн, үнүп турар чарыгаларже ки-чээлгеи салбайн турар. Кызылдын алгы заводу эртен чөк ай-ларда бот-орулга 19,7 мүн рубль чедирген. Оон чылдаагы чиг-этти болгаш материалдарын заводка болгаш чехтерге ар-тыр чарылдап турганы-биле тайылбырлаттынган. Чиг-этти, ма-териалдарын, кывар чүгүлү, электри энергиязын чарылга-рынын нормаларын пиво заводу болгаш «Тыва туугу» трес-тиг дузалаар ажил-агы комбинаттыг сагыбайн турар. Нийти план күүселеди дөзү сүрүшкүн продукцияныг асортини-тизиз хажыдып, оон шынарын кудуладырынга чедирген. Чок-ку үеде чылдары негетинип турар оон-даа өске четпес-тер ам-даа бар.

Улутуруу аргелеп башкаарын ажикидип, планнаашкын-ны сайыраңгайжыр, экономиктиг илг берикшиини күш-тедир дугайында хемчелерин СЭКП ТК-нын сентябрь Пле-нуму хулаап алган. Экономиктиг быраларын күжү улуг, мычалаа-даа ону чүгө кижилер ажылдап шыдаар болгай. Ынчангыч Пленумун шийирлеринин күүселеди хоорай-нын партия организациязынын, өгө организацияларын, ком-мунист киж бугуруугуну организакчы болгаш политиктиг ажылындан улуг хамааржыр. Ол дугайында эштер Круговой (автотрелде чери), Сафудиин (алгы заводу), Кизеев («Кызыл Хавак» шахтазы), К. Амыр (туугу заводу) болгаш өскөдөр-лаа чугаалаан.

Хоорайнын партия активинин хуралы чугаалашкан айты-рыгын талазы-биле тускай доктаалды хулаап алган.

СЭТА-нын дыннадыглары

„Космос-94“ биле „Зонд-3“ ужудушкунда

Черин «Космос-94» дээр кыл-ымал спутнигин элчегиг салып ундургушкунун Совет Эм-лелинге 1965 чылдын октябрь 28-те боттандырган.

1962 чылдын март 16-да СЭТА-нын чарлаан Програма-зынга дүүшүр космос делгемин шимчээшкенин үргүлчүлэр сорул-галыг эртем аппаратуразын спут-никте тургускан.

Эртем аппаратуразындан аңгы-ла спутникте: мегагерцтиг 19.996 частотазынга ажылдар радио-дамчылыгы; орбитанын элемен-тилерин ылап хемчээр радиосис-тема; приборларнын болгаш эр-тем аппаратуразынын ажылынын дугайында медээлерин Черне дам-чыдып бээр радиотелеметриктиг система бар.

Спутникте тургускан аппарату-ра ай-тавында ажалдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү келген информацияны таарыш-тыр сайгарып ажылдап турар.

1965 чылдын июль 18-те бот-

мос делгеминче салып ундурген «Зонд-3» дээр автоматтыг стан-ция 1965 чылдын октябрь 27-ге чедир Черне 33,4 миллион ки-лометр ырай берген.

Ол үеде чедир «Зонд-3» стан-ция-биле радио харылаанын 99 сеансыларын кылган.

Ужудушкунун программа-зынга дүүшүр 1965 чылдын ок-тябрь 23-те Айнын ыгыды тала-зынын хевир-пигичизин дамчы-дып бээрин дагын агаарын. 31,5 миллион километрден дамчытты-ган чуруктарын шыгары эки болуп турар.

Сеансылардан алдынган теле-метриктиг информация «Зонд-3» станциянын бүгү системаларынын таарымчалыг ажылдап чорутуун бадыткап турар.

Космос делгеминин шийител-лени дугайында «Зонд-3» стан-циядан алдынган улуг хемчээл-диг эртем информацияны амгы үеде таарыштыр ажылдап турар.

Ол информациянын түнделде-рин эртем журналдарында пар-лаар. «Зонд-3» станция-биле ха-рылаа сеансыларын программага дүүшүр кылдып үргүлчүлөп ту-рар.

ВЦСПС-тин медеглели

Реаксылыг күштерин талазикаан дерингизикшинерге таваржып турар Индонезиянын демократтыг күштерин камгаалары дээр Профессионал Экилдеринин Бүгү-эвиле Төп Чөвүлөсү медеглел кылган.

Совет Экилелинин пролетаржы интернационализмин принциптеринге шымын профессионалдер Индонезиянын профессионалдер болгаш амыч чоннары-биле акы-дунманын эп-сеткил каттыштырылгазын кезээде илер-гейсеп келген.

Нанянын сандалардырынга болгаш политика талазы-биле чиндиргей чо-рукка чедир болу дег көрүм-чүрүм чок чоруктарын бодурубас дуга-йында Индонезиянын президентинин болгаш чазанын кыйгырылганы турбужа, депшилелги организацияларга удур массалыг дерингизикши-нер, коммунист болгаш профанелс организацияларын активчилерин база кижигинерин туугу хорууга чоруктар сөөлү үеде чедир үргүлчү-лөп турар-дыр деп, медеглелде айттып турар.

Совет Экилелинин профессионал экилдеринин, ажилчынарын болгаш албай-хаакчыларын дүүвүрээзинин көрүшкүнү база сагышсыра-лы медеглелде илергейлеттинген болгаш индонез улус иштиги бергеле-рин демократтыг арга-биле ажил эртип, реакцияны болгаш делегей им-периализминин халлашкынындан революцияны чаалап алышкынынын камгалап ап шыдаар деп бугуруу илергейлеттинген.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң архитекторлар сьездизинде

МОСКВА. Совет архитекторларын дөзүк сьездизинге архитектура-нын айтырылганын дугайында, бистин чургуулууну хоорайларын болгаш суурларын чарлап, чаагай болурууну дугайында, совет киж-инин чурттарында таарымчалыг бай-даларын тургузарын дугайында чугаа чоруп турар.

Октябрь 28-тиг хуралында Хама-зы туугу болгаш архитектура тала-зы-биле Күрүне комитетинин дарга-зы Погожин, Узбекистанын—Бабаха-нов, Армениянын—Арутюнян, ССРЭ-нин Туугу материалдарын улуту-рууну министри Гришанов, Ашха-

баатын кол архитектору Ахмедов, Латвиянын архитекторлар экилде-рин баштаар черинин даргазы Шуст, Норвеж хоорайнын кол архитек-тору Назаров, Казакстанын—Сейди-лин, Молдавиянын—Колотавкин, Азербайджанын—Усейнов, ССРЭ-нин Архитекторлар экилелин Якут салбырын даргазы Суханов бол-гаш оон-лаа өскөр санал берген.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлел-нин Даргазын орадакчы, ССРЭ-нин Күртүдүүнү даргазы эш Нови-ковтун чугазын сьездинин кижик-чилери улуг кичээлге-биле дынна-ан. Партиянын болгаш чазактын архи-

тектура-туугу херээн хөгжүдеринге улуг кичээлгеи салып, архитектор-ларын үр-түнелдиг ажылаарында бүгү-ле аргаларын тургузуп берип турарын ол ооналап демдеглээн.

Мандат комиссиязынын илеткели төлөөлөр дыннап, бадылаан. Болгар архитекторларын экилелин күү-сөкчи комитетинин байырыг чага-зын сьездиге номчаан.

Оон соонда ССРЭ-нин Архите-кторлар экилелин болгаш черинин бирги секретары эш Орлов доңчу харыс сос чугаалаан.

(СЭТА).

Совет Экилелин ажилчы чоннары! СЭКП ТК-нын сентябрь Пленумун шийтирлерин амыдыралга боттандыра дээш, социалист үлөтпүрнүң улам ыңай көдүрлүүшкүнү дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-нын Кыйгырылганындан).

Саанчынын белээ

«УТНА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗ. (Бистин корреспондентивиниң дынна-наны). Ол совхозун Арыскан салбырында № 2 сүт-бараан фермазынын саанчызы Силимжаа Түлүшова Бойбу бодунга быныгылаан инектеринден чылда 28000 кг сүттү саап аларын бо чылдын аргелден хулаагын турган. Кызым саанчы ол планын бо чылдын 9 айларынын дугузунда күүседип, 28405 кг сүттү саган. Бо хүннерге чедир ол 30200 кг амыг сүттү саган. Ол дээр-ге саанчынын Октябрь байырлыгына белээ болур.

Даглар аразында завод

Ак-Довурак—Абазар орук туудуун 75-ки километринде узун хоодайды ак-көк ыш дээрже үнүп турар. Оон-чоотка чаа ажылдап кирген асфальт-бетон заводу-дур. Оон туугулары Октябрын 48 чыл оюнга төлөпиг күш-ажылчы белекти сөнөзгөнөр.

Завод туудуун кызымач ажылдап турганнарнын аразында Владимир Паврухинге удурткан бызаңчылар бригадаларын кижигинери Сарылар Лимон, Ооржак Сурун, слесарылар Николай Василенко, Хайы Хабибулин, Иван Гришневич, электри-биле каныкчы Борис Тары-Сурун, электри Р. Ф. Булатов, дизелин Махмуд Виниченко оларын аттары бар.

Чаа технология сүзүр завод баштайгы он-он тонна асфальт-бетон холуксазын берген.

НЕМЕЛДЕ ЧЫРЫКТАР

Чыл келген тудум-на Тыванын райондарында электростанцияларын күчү-шыйалы өзүп олурар. «Тыва коммунизме» черинин инженер-техниктиг ажылдакчылары сентябр-айда Тес-Хемин Самгалдай суурун-н электростанциязын күчүгү 2,5 катап улааттырганнар. Станция-нын монтаж ажылдарын инженер Леонид Федорович Ефремов удурт-кан.

Чокта чаа Тожунун Доора-Хемге чаа дизелин ажылдап кириген.

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

Кызылдын электр станция-нын коллективин СЭКП-нин XXIII сьездизинге болгаш Улуг Октябры-нын 48 чыл юкола алдар бодуру-ган бүгү улустун социалист чар-рыкына киришкен, сентябрда нийти продукция бугуруу үндүр-ринин планын 102,8 хуу, бараан-ныг продукциянын 112,6 хуу кылдыр күүсеткен.

Калбаран бо социалист чар-рыктын түнелдиге мурнакчылар-нын саны коллективте өскөн. Кон-троль-хемчекчи приборларын слесарылар П. Попов, И. Куд-ряев, И. Фетисов, Г. Соколов, турбина цесиниң ажылчылары Ф. Котютина, Н. Колицев, химия лабораториязынын лаборанты М. Бражникова болгаш өскөдөр-даа күш-ажылды коммунист эр-те-биле көөр чорукка эки үлө-гө-рин өскөлөргө көрүзүп, мурнак-чылар болганнар. М. Бражникова-нын ажылдап турары химия лабо-раториязын бугуруугеде харыс-сал-галыг черин бирээ. Ол мында ал чеди чыл ажылдап, коммунист күш-ажылды шалыпчызы бол-гаш СЭКП-нин XXIII сьездиз ат-тыг коммунист күш-ажыл бри-гадаларын кижигини болуп турар.

ЧУРУКТА: Мария Бражникова-нын турбича суунуң кылды-ан кылтып турары.

Фото А. СОДУНАМНЫ.

Чолаачыларнын салгакчылары

Хову-Асынын бугурууге өөредилгелг 11 чыл школа-зынын 9—11 класстарын оолдары автомобильге онза со-нуургалды. Оон ролуун ар-тынга олурткан. «Тыва ко-баль» комбинаттын туугула-рынга чүк сөөртү улуг ку-зедиг, кайгамчыктыг өрөстөр болгай. Школа программасы сүзүр оолдар техниканы кы-зымач өөренип келген. Хову-Асынын автожыл-агы чир-ринин кол инженер Б. Ф. Корнев автоөредилгени бе-дик деңгелге башкылап келген. Школянын бугу-рууге-өөредилгенин тала-зы-биле башкылы, өөредилге аргелекчин И. С. Шмелков бо ажылды холга ап, өөредил-гени амыдырал-биле хары-лаазын быжыгалаан.

Чокта чаа бөлүк школа-лар чолаачылар аргени алдыр дөзү өскөмөн ду-жааганнар. Оларын ишти-ген 12 киж ушкү клас-стын, 9 киж мотоцикл баш-каарынын аргенин чедип ал-ган. Экзаменын хулаап ап келген күрүчүн автоинспек-тору И. Санников анык

чолаачыларын техника тала-зы-биле быжыг билигин де-мдеглээн. Теория талазы-биле, практиктиг башкылыга тала-зы-биле В. Леонтьев, А. Нево-лин, В. Сажин, В. Ковалев бол-гаш өскөдөр-даа экзаменер-ни 4—5 демдекке дузагаан-нар.

Хову-Асынын автожыл-агы начальниг эш Жестов-ский өөреникчилерин бу-дуртууга эң акы чолаа-чыларынга ыжылап, прак-тиктиг башкарылганы 32 хүннерде чоруккан. Чолаачы эш Сироткинниң удуртулга-зын өөреникчи Сергей Мар-тинов кудумчу шимчээшкенинге автомашинаны башкарып өө-ренип, хей шимчээшкенин хоорайлар Кызыл, Абакан, Черногорск чедип, шыгала-ны эки туткан. Чолаачылар В. С. Ковалев, А. Г. Шестаков, М. П. Лешин, А. А. Шенников тус-тузунда бир салгакчыны өөрткен. Амгы үеде 9—10 класстарын өөреникчилери автомашинаны өөренип агаар-ан.

О. КОРОДА.

Танды район.

Октябрь 10-да күүседипкен

«Коммунизмин хереди» колхоз-тун төп сүт-бараан фермазын кол-лектив (аргелекчин эш Козлов-ский) Улуг Октябрын 48 чыл оюн-га төлөпиг ужуражы чарыкка ки-ришкен, күрүнеге чылда 120 тонна сүт саар планын октябрь 10-ла 101 хуу кылдыр күүседипкен. Саанчы-лардан Яна Ленкова бир инектен

не 1300 литр сүт саар хулаагын октябрь аргелден 1354 литр кылдыр күүсеткен, а оон угазын Зоя Жукова хулаагын ол-ла үеде 1250 литр чедирген.

Бо коллектив СЭКП-нин XXIII сьездизинге алдар кылдыр чөл төн-чүзүтү чедир ам-даа 20 амыг тонна сүттү саган.

Чыылда уламчылавышаан

Ааа-чурттуң Улуг дайынынга маа-дырлы-биле өлгөн дайынчыларнын тураскаалын мөңгөндөр талазы-биле чондан аңша-хөргөң чыылдазы Бай-Тайганын ырааны «Малчын» колхозунда чоруп турар. Сөөлгү хүн-нерге чедир 412 рубль чыгынган.

Аңша-хөргөң чыылдазы үргүлчүлө-вишаан. Күштүг, эрес маадырларга Чурту, чону чоргаарларга: Хүлөр, шойдан тураскаалын Шуткуп алгаш, мөңгөндөр. С. МОЛДУРГА.

ФРАНЦИЯНЫН ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРИ МОСКВАДА КЕЛГЕН

Франциянын күрүне талазы-биле көсүк ажылдакчы, Франциянын даштыкы херектер министри Морис

Був де Мюрвил кадайы-биле кады Совет чазактын чазанын сүзүр албайн аңа-чоруун кылтып, ок-тябрь 28-те Москвада келген.

ТӨП-АФРИКА РЕСПУБЛИКАНЫН ОРАЛАКЧЫ ПРЕЗИДЕНТИЗИ МОСКВАДА КЕЛГЕН

Төп-Африка Республиканын ора-лакчы президенти Марсель Луиз-ма ССРЭ-нин Дээди Совединин Пре-зидиумунун Даргазын оралакчы-

зы Н. Г. Игнатовтун чазанын сүзү-р октябрь 28-те Москвада келген.

(СЭТА).

ЧЕДИП АЛЫР-ДАА БИС

Чоокта чаа бистин солууруска Кызылда алгы заводун директору Г. Сафиулинниң «Бүдүрүлгө болгаш култура» деп чүгүлүп парлаттыган. Ында көдүртүнгөн айтырлар бистин номчуучуларымыстың солууруска хаймыктырган. Бүдүрүлгө култура дээш демсел бирги чергениң со-

рулгазы болур дээрин ук чүгүлүп бүдүрүлгө коллективтеринге чугаалашканы херчилеп турар. Бөгүн коммунист күш-ажал бүдүрүлгө — республика типографиясының директору А. Ф. ЖАРОВУН бо айтырға хамаарышкан чүгүлүп парладымыс.

«Бүдүрүлгө болгаш култура» деп чүгүлүп алгы заводун ажилчынары бектик култураның коллективин деп атты чедип алыр деп сорулгагы демисеги турарын айткан.

Мен бодарымга, ол бистин үеин негелдизинге дүшкөн солун айтыр. Чүгө дээр бүдүрүлгө бектик културасы оң бүгү көргүзүлгөринин үнөр дестеринин бирээзи.

Улетпур бүдүрүлгөдөргө ажил-херези эки-жидер таалай-биле партия ТБ-ның сентябрь Пленумун шийткери бистин коллективти сорук кирип турар.

Бистин республика типографиясында бүдүрүлгө културасы бектик дээш база элден ажилдар кылдырган. Бо чылын корректорлар ажилдар тускай өрөөндөр дериттинген. Мурнуңда бир бистин өрөөндө «Шың», «Тыянын аныктары» солундары болгаш типографияның корректорлары кады ажилдап турганнар. Чалгыс черге аңгы-аңгы организацияларын ажилдакчылары бот-боттарына шайтыктажыр ужурга таваржыр,

оларга өрөөн тар-лаа турган. Ам корректорлар тускай өрөөндөргө алганнар.

Ажилдан дашкаар хостуг үеде коллективтин кечигүүнери боттары шеверлерин чери кылганнар. Ам кышкы соок үеде дашкаар үнөр албан эвес. Оң ачында чөлбик кагар аарылган. Ычанганш ажилчынарына хоралык болуп келген. Тускай чехте ажилчынары ол хоралык тажа уур таарыштырган херекселди ажилдап туралар.

Деригери камнаары, оларын ургучу аштап аргалары ажилчынарынын чачыны алган. Эдечтөө сөөлүндө ажилдаа чери ашташ, дараада ажилге хулааң бээр. Неделяда машиналарын бир катан аштап чүрү деп ажилчынар доктааткан. Аргы станоктар үр үеде эки шынарлыг продукция үндүрүр болбай. Ычанганш олче кичээлге салып турары таварыла эвес.

Типографиянын хой-ниги организациялары коллектив кечигүүненин политиктиг болгаш коллектив бидилерин бедиринче сагыш салып турар. Политиктиг экономиканын үндөзүненин өөренип турар бөлүмдө ажилчынары хаара тут-

лээн бис. Ону ажилдагы киргенивис соонда кескен саазын-биле хандырыла үзүктөлбөс апар.

Ажил шагында анаа туруушкунан продукция бүдүрүлгө шынары болгаш саны кайы хире хамаарылгалын ап көрөөлү. Туруушкун сөөлүндө ажилдап аргалар берген, халаа турган үзүндө кылыр ужурлуг ажилчынын хемчээлинге чедер дээш буу-хаа далажыр чорукка таваржыр. Далаш ажилдын саны-даа чер албас, оң шынары база куудулар.

Бо чылын чаа стретипиңи ажилыттырган. Мурнуңда ол ниги пехе хамаарып турган. Болтаган металл эңилдирген, кууду турла, хоралык газ ыргалып үнөр. Ол аңгы-аңгы операцияларын ажилчынарына хоралык болуп келген. Тускай чехте ажилчынары ол хоралык тажа уур таарыштырган херекселди ажилдап туралар.

Деригери камнаары, оларын ургучу аштап аргалары ажилчынарынын чачыны алган. Эдечтөө сөөлүндө ажилдаа чери ашташ, дараада ажилге хулааң бээр. Неделяда машиналарын бир катан аштап чүрү деп ажилчынар доктааткан. Аргы станоктар үр үеде эки шынарлыг продукция үндүрүр болбай. Ычанганш олче кичээлге салып турары таварыла эвес.

Типографиянын хой-ниги организациялары коллектив кечигүүненин политиктиг болгаш коллектив бидилерин бедиринче сагыш салып турар. Политиктиг экономиканын үндөзүненин өөренип турар бөлүмдө ажилчынары хаара тут-

тунган. Бо чылын 15 хире кичи ажилдын аныктарын кечээки школада болгаш бот өрөөндөргө техникаларында өөренип аргалашкан.

Амы-хууза чуртталгазын-даа, хой-нигити ажилчына-даа, ажилдап турар чегинге-даа кичилер боттарын төлөтүп ап чоругуу аргажок чугула. Күш-ажалдын сагылга-чоругуун уреттер алы эш-өрүгүн мурнуңа чараш эвес чачын көргүзүптер ийи-чангыс таварылгаларын бистин коллективтин кечигүүнери эш-хуузу-биле шыңгыч чугаалажышкына кирип, эдип-чазаар хемчеглерин ап турар. Чижээ, Ненашкиненин өг-бүдөзүн боттарынын аразында харыдаазынын, М. Басенин чорум чок чоругуу дугайын профиндел комитетинге чугаалажып көргөн.

Булут ийдеп утка-шынарлыг, кичиге эстетиктиг таалаа бээр көсүк агитация дөштүг болуу чугаажок. Продукциянын шынарын эки-жидеринче, техниканы камныг эдилөөрүнчө, кол болгаш немелде материалдарын чөптүг ажилдаарынче ажилчынары кыйгырган плакаттар, лозунгар бистин коллективте чык келген тууду шынар таалай-биле экижил олурары өөрүчүг.

Ажилдап турар черивистин ишти-даштын аргы-силги тургузар дээш элден кызылгып турар бис. Боскресничтер организастап, девишээр иштин аштап, нотаан уншутур тарып олутурунга коллектив ынак.

Четтерде шадалар линолеум-биле шыптынган. Ону аштап, чун тураларга ажилдар байдал чинтээн. Типографияга аныз-бүрү будуктар, тех-

никтиг устөр ургучу херекелеттиер. Оң узамындан саазынары дээш өскө-даа материалдар болгаш-чок-ла хирлени берилер. Ычанганш аргы-шевер чоругун шынын сагыры чугула. Бисте чугаа чедишкенин бар деп болбас. Ам-даа пехтерде саазынары чылп каан, ынамында алгы орунда шайтыктап чыктылар. Ону эдил алыры бүдүрүлгенин културасы негеп келген.

Кыжын үзүктөл чок ажилдаарын аргазы белеткеттинген. Ливотип чегини кыжын эки ажилдаарынче улуг кичээлгеини салган бис. Чүгө дээр өрөөндө температурасы 18-тен куудулаага машиналар шын эвес ажилдай бээр. Оң түнелдинде ажилчынын буруузу-биле эвес, а машина боду хой чазылар кылды. Ычанганш одалга системанын бо пехе каш-даа удаа шенээ бис.

Ам бис бүдүрүлгенин кол экономиктиг көргүзүлгө планнаарынын чаа байдалы шийтерин барымдаалап, белеткел ажилдарын чоругуу турар бис. Продукциянын шынарын эки-жидерин бот-боттарына шайтыктажыр ужурга таваржыр,

оларга өрөөн тар-лаа турган. Ам корректорлар тускай өрөөндөргө алганнар.

Ажилдан дашкаар хостуг үеде коллективтин кечигүүнери боттары шеверлерин чери кылганнар. Ам кышкы соок үеде дашкаар үнөр албан эвес. Оң ачында чөлбик кагар аарылган. Ычанганш ажилчынарына хоралык болуп келген. Тускай чехте ажилчынары ол хоралык тажа уур таарыштырган херекселди ажилдап туралар.

Деригери камнаары, оларын ургучу аштап аргалары ажилчынарынын чачыны алган. Эдечтөө сөөлүндө ажилдаа чери ашташ, дараада ажилге хулааң бээр. Неделяда машиналарын бир катан аштап чүрү деп ажилчынар доктааткан. Аргы станоктар үр үеде эки шынарлыг продукция үндүрүр болбай. Ычанганш олче кичээлге салып турары таварыла эвес.

А. ЖАРОВ.

КИЖИНИ АЖЫЛ-ИШ АЛДАРЖЫДАР

АЛДЫН ХОЛДУГ СЛЕСАРЬ

Куулар Мечекпен бичеиндеп-негелдеш техникага солуургалдыг чораш. Школачы чылдарында чалгы дымтанында үзүндө трактор бригадазын бо-да чедер бээр. Күштүг «кан-шой аттарын» башкарган тракторист оолдарын чери анда-рып чоруп турарын улуг алаарга-биле үр-ле магадап көрүп, оларнын трактору тургузар, үрелген азы таарыштырып кылыр черлерин бо-ла кылгы берген турар.

Черде, тракторун дөдөм ховуга димителген «автомат» Мечекпен кулуктарында калың-ла бир он-да алаа болуп, лыналып дээр турган. Ычанганш оң техникага дымталак чаны-биле ол трактористтер хурууна кирип алган. Анаа ол оолдун өөрөдөлгө кызымаккыны, бөдүүн болгаш нарын механиктерин шийдеп алырынга оон улуг солуургалдын башкылары өскөрип «автомат»-ле мындай чугаа-дуг бол-

ууда, алдын холдуг мастер болуру-дуг сен» деп, чоргаарал-биле сөлдөр турганнар. Башкыларынын идегели ол шынап-ла шийиткан. Куулар Мечекпен трактору ан-не башкы башкылар кирипкен хуну-дун бо хунерге чедир 17 чыл ажил турар. Бо чылдарда Куулар Мечекпен трактору, тарааны кезип, бастырып комбайны, салгы-хат-биле чаржып машинаны шийдеп ап, олзга мага хандыр ажилдап.

Т. МОНГУШ.

Комсомолчу Ооржак Чечек школа дооскан доран-на «Тыва дуг-дуг» комбинатка ажилдап кирген, ам мында муракчы элечигин деригелер машинкасында ажилдап турар. Чурукта: комсомолчу Ооржак Чечек.

Фото В. Рачковский.

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

«Торгалыг колхозтун баштаар чери малчынары кышка белеткел-не кичээлгеини салып келген. Малчынар чурттаар 9 чаа бажыны тууду дооскан, чыгылаан. Ам сөөлү 2 бажынын шалазын, сонгаларын кыл-ыр артак.

Ол колхозтун туугуу бригадасы Моол Арат Республиканын Тавас (Дус-Дог) сумууна белек кылдыр 15 орунуг эмселег пунтузун тууап берген. Моол өнүктөр колхозчу туугууларга өөрүп четтиргенин илереткен.

Чаа-Суур школадында 50 кичи чурттаар интернатты хой-нигитин кир-жилдеш-биле тууду аргаш. Ында ажилдап турар суурун чурттакчылары ол чаа бажыны улуг Октябрьниң 48 чыл онуга күш-ажалын белек кыл-дыр ноябрь 7-ниң бетинде тууду доозарын шийттиргенер. К. ТҮМЕТЕН.

РАЙКУУСКОМ БОЛГАШ УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Бектик културалыг, калбак бил-диглиг, коммунист мөзү-шынара кичигиттинген кижилер комму-низми тургузар. Чаа кижини хевирлеп кичигиттеринге школа-нын болгаш бажынын ролу бү-гүдөгө бидилгир. Ычанганш бистин Чаа-Хем район Советинин куускуму улус өөредилгенин айтырларын доктаамап чугула-лап каруп келген.

Сөөлү чылдарда 1120 кичи өөренир чеди школаларын колхоз-тарнын күжү-биле районга тут-кулаан болгаш алыткан. Ол мы-каш 600 кичи өөренир ийи шко-ланы тууду тургускан. Ычанганш районун 17 школаларынын 12-зи, азы бүгү өөренилтилерин 76 хуузу чалгыс элечиге өөре-лип турар.

Бүгү-ниги өөредилгенин Хоойлуун боттандырган ажил районга бо чылын эки чоруп ту-рар. Малчынарынын урууларын таарымчалыг байдаларын тургу-зарынче кичээлгеини салдырган. Моон мурунда районга дөрт ин-тернат турган. Ук бажынаар үр-де туттунган, эргик, багыт бол-гаш чунур бажынаар, столова-лар чок тургулаан. 250 уугулар өөренир тыва ортукмак школа район түвүнде алыткан. Ам район түвүнде ийи ортукмак шко-ла бар. Школазын бус-биле чыл-дар Бүрүн-Хемде, Сут-Бажында ясли-садтар ажилтыгылган.

Дериг-Аксей суурга чаа школа тууду тургузарын сонгучулар чагаан. Райкууском болуун бөл-жөдөн 10 муң акшаны аңгы-лааш, 80 кичи өөренир чаа шко-ланы ажилды, төп одалганы кириген. Районун бүгү школа-ларында одалга системанын тур-гузар деп шийттирилген болгаш ам сес школада төп одалганы тур-гускан бис. Бо чылын бир-ле ду-гаар узаткан хун болуун район түвүнде алыткан. Ында 30 уугу-лар хаара туттунган. Өөрениген соонда чеченип алган, тускай бажынын хайгаарал-биле уугу-лар бот кичээлди кылдылар.

Белдөйиң кадыкчылыкта школазынга бо чылын 100 уугу-лар өөренир. Өөредилге ноябрь 1-де эгелээр. Школа коллективин бо өөредилге чымыла белеткелди элден шынарлыг чоруткан. Чеге херекелер четчир саныг карто-фельда болгаш каустанын школа коллектив болуун күжү-биле белеткен алган.

Школаларын, уруглар албан черлерин, башкылар бажына-рын кышка уур таарымчалыг кылдыр белеткээрини айтырып район Советинин сессиязынга чу-гаалашкан. Ук айтырыгын че-лишкенин боттандырыныча бүгү хой-ниги киришкен. Мала-гыла «Октябрь 30 чылы» (дарга-зы эш Дикунон, келээ Совет дарга-зы эш Никитин), «Тиндеш» (даргазы эш Етукшун, келээ Со-вет даргазы эш Чепков), «Кы-зыл туку» (даргазы эш Фоменко,

кадээ Совет даргазы эш Грачев) колхозтарын школазын олар чүгүлүп-биле чогур өйүндө хан-дыртыган болгаш септелген эки чоруткан.

Района башкылар бажына-рын чымыл-на немешип турар. Ычанганш районун бүгү бажы-лары бажынаар-биле хандырткан. Бо чаа өөредилге чымыл-негелдеш безин Бүрүн-Хай-Хал-тын бажылары 2 аал ишти чурттаар чаа бажынын алган. 12 аал ишти чурттаар бажында Сарыг-Сеп школанын бажы-нарынга 4 бажыны берген.

«Школаларын бектик кул-тура» дээш конкүрстун түнелдин чоктаа чаа үндүргөн бис. Анаа бирги чери ортукмак школалар-дын Сарыг-Септин №1 школазы (директору эш Новожилова), сес чыл школаларында Ботту-Аксей школазы (директору эш Мирон-ов), өгө школаларын Дериг-Аксей школазы алган. Айткан шко-лаларда дериг-херексел, өөредилге көргүзүг материалдары доктаа-тынган куруне программанын күсүдиринге четчир.

Бистин школаларымыс бектик мергежилди бажы калдар-биле хандырткан. Ийи чылчылар чок өөредилген чедип алыры, бүгү-ниги өөредилгенин дугайында хоойлуун күсүдери база урууларын бектик меделер-лиг, културалыг кичигиттеринге элден шынарлыг чорутууга айтырларын чедишкенин шийттирилген сорулган район школалары бо өөредилге чымыла

Д. ПОПКОВ,
Чаа-Хем райкуускомун
даргазынч олакчымыс.

Кол чүве — эки шынар, кыска хуусаа

Бүдүн чартык чыл бурунгаар бистин республиканын хамааты туудуларын Тыва куруне төлө-виле контроларын хандырып доку-менталар-биле хандырып турган. Тускай өрөм-шынчил институт-биле дөрт харылашпай турган кышкык бердешкенинге бо-ла таваржыр турган бис. Тө-лөвилелдин шынарын эки-жидер, оон күсүдөлгөни хуусаанын кыскалары болгаш ортаң чиге-дир соруга-биле ук контро-ларын баазазын Крайнодскин хамааты тууду төлөвиле («Кра-сноярскградопроект») институ-дун комплексилг салбырын бисте ажилган. Ол хемчег бистин коллективтин ажилында дуза-лаан.

Бис чурттаага, култура хан-дырыла, келээ ажил-агы бол-гаш улуттуу туудуларын до-лук комплексилг төлөвилел-сметалыг документаларын белеткеп турар бис. Өскөөр чугаалаага, ту-дур-архитектуралыг, чымылгыла, санитар-техниктиг ажилдарын база электрификациин, чаагай-жылгалын төлөвилелди ажил-дал кылдыры бисе оонашкан.

Чаа чылдан эгелеп орук тууду-рун төлөвилелди база чогалаң-гылаар бис.

Бистин салбыр колдуунда чан-гыс аай төлөвилелдерин чер-черин онзагай байдалыга таарыш-тыр аде кылды ажилдарын кү-сөдип турар. Бо чылын бисе тускай хууза чыгыларын күсө-дирин даскан. Бо чорук коллек-тивтин ажилын үндөзүненин тө-лөвилелди, бисе улуг идегел-дир. Тыва АССР-нин Министрлер Че-гуулеинин бажынын болгаш Хову-Аксейниң суг дамчыдылгы системанын төлөвилелдерин кылды эгелей берилген.

Бисте чыл планынын күсөд-дөс сентябрь 1-деги байдалын түнелди-биле үндүртүрүр болбай. Чүгө дээр объективтер тууду кел-дир чылдын капитал ажилдар планында сентябрь 1-ге чедир киргиткен төлөвилелди барым-даалаар. Чурттаага бажынары-нын туудуун төлөвилелди дол-уу-биле белеткеш, келээ ажил-агы объективтерин 1966—1967 чылдарда документаларын ажилдап кылган бис.

Бистин коллективистин хой-чуруу анык техниктер, инже-нерлер. Ажилдаа стажы улуг эрес-даа болза, бисте ажилында бөдүрүлгө мергеженин алап бо-лур. Оларга эштер Оюн, Володи-на, Доронья, Медведова, Семен-ов, Кануникова хамааржырлар.

Республикада чер-черин онза-гай байдалын өөренип туралы, төлөвилелди анаа дүштүг тур-гууларын кичээлгеини салып ту-рар бис. Оон-биле чергелешип мурункуда чылдарда практикага колдап турган, улустун култу-ралыг негелдештерин чедир хан-дыр шыдаас планнаашкыны бөдүрбөс дээш, демисеп турар бис. Чижээ, мурунда каз-каст бажынарынын планнаашкыныда улуг четпестер бар тургулаан.

Бешкы үеде мал кыштагалдыр ка-жаа-хораларын чогур үзүндө шы-нарыл септеп, негетини туралар-дын немей тууду малчынары ажил-чорудугуларын эки түн-недиг бөзүргү онза чугула. Бо талазы-биле колхоз баштаар чери, мал ажилынын тускай өрөмдөгилери бо чылын көсүк ажилдарын кылган. Ам бүгү кажааларын көрөдөн хөөргаш, чымылаашкыны доозуп турар.

Төп сүт-бараан фермазында 480 инек кирер ийи даш кажаа эки шы-нарыл кылдыган. Ам оларын ту-дугу удаас доостур. Ында малды тарып бөдөдүрүр база сүт болбаа-зы-радыр, мал чегерер тускай өрө-дөлгө таарыштыр кылган. Ол кажа-аларын сонгалары дөдөм, чырык, электрилг чырыктыр.

Малчынарынын ажил төлөвири бо колхозта бектик. Олар айла ортума-биле 130—180 рублун ай турар. Бир малчынын ажаап турар малы-нын баш саны бо колхозта ортума-биле 500.

Анык малчынары белеткээрин бо ажил-агында бир анык организастап турар. Баштайгы үеде дуржу-галыг малчынарга дузаалажып кылдыр ажилдашкан, кажан олар мал ажилын талазы-биле четчир билгилерин алганда ам оларын бот

Инда тууду өрөөндөр колдаан, санитар бедирлери чангыс черде тургузуган болуп келген. Мын-дыг чедир ажилдаштырмаан төлө-вилел бөдүрүр кылган бажына-ры чурттакчыларын негелдеш чедир хандырып шыдаасын чугаа-жок. Ону чылдары-биле бис чөд-көрдүнгөн төлөвилел чогалаңды турган, чурттуң чеди хире ши-чилел институттары-биле сүмө-лөшкөн бис. Дуржулгалыг орга-низациялар бажынарынын иштин канчаар чөптүг планнаарында бисе боттут дузаны чедиргенер.

Ам келер тылын чаа бажынары-нын чурттакчылары элтиг, күе-лине таарышкан өрөөндөргө чурттаарлар. Мынзы бажынар 12-ти кварталга, «Енисей» кино-театрын чогуула «Чөөн» (келер үеде Чаа-Хем суурун хөмүр даш раэрезини дажылар чурттаар) кварталга туттунар.

Келээге чурттаага бажынары колдуунда чангыс казт, ханазын түс черин тууду материалы-биле кылдырып төлөвилел турар бис. Ол база-ла келээ чурттакчылар-нын күсүдөлгө дүштүг турар.

Школалар, уруглар аялың, салдарынын төлөвилелди үенин негелдеш баугар кылдыр көр-дүнгөн. Школаларга спорт ком-плексин болгаш гимнастика за-лы ыдамыла төлөвилел турар бис. Ол мышка эвеш өгүнүг, бичин уруглар яслилерини чан-гыс аай төлөвилелдерини ор-нунга 280 чедир уруглар турар

А. НЕСТЕРОВСКИЙ,
«Красноярскградопроект» институ-дун Кызылда комплексилг төлөвилел салбырын начальниги.

ХЫНАЛАДАН ЧҮҮ КӨЗҮЛГЕНИ

Бөдөө ажил-агы ажилдакчылары-нын, ылангы малчынарынын кул-тура амдыралынын дөдөлгө бек-дир дугайында СЭКП ТБ-ның март, СЭКП Тыва обкомунун V пленума-рынын шийттирилген амдыралга боттандыр талазы-биле Чаа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхоз-тун баштаар чери, мыла партия ор-ганизациямын камдык ажилдарын ап чоруткан. Барык бүгү кыштагалда малчынары чурттаага бажына-рын драмка хан чугаайттыган, кы-шалыг, класовкалардыг, хаб бажы-рар пекчаларыг.

Бышкы үеде мал кыштагалдыр ка-жаа-хораларын чогур үзүндө шы-нарыл септеп, негетини туралар-дын немей тууду малчынары ажил-чорудугуларын эки түн-недиг бөзүргү онза чугула. Бо талазы-биле колхоз баштаар чери, мал ажилынын тускай өрөмдөгилери бо чылын көсүк ажилдарын кылган. Ам бүгү кажааларын көрөдөн хөөргаш, чымылаашкыны доозуп турар.

Төп сүт-бараан фермазында 480 инек кирер ийи даш кажаа эки шы-нарыл кылдыган. Ам оларын ту-дугу удаас доостур. Ында малды тарып бөдөдүрүр база сүт болбаа-зы-радыр, мал чегерер тускай өрө-дөлгө таарыштыр кылган. Ол кажа-аларын сонгалары дөдөм, чырык, электрилг чырыктыр.

Малчынарынын ажил төлөвири бо колхозта бектик. Олар айла ортума-биле 130—180 рублун ай турар. Бир малчынын ажаап турар малы-нын баш саны бо колхозта ортума-биле 500.

Анык малчынары белеткээрин бо ажил-агында бир анык организастап турар. Баштайгы үеде дуржу-галыг малчынарга дузаалажып кылдыр ажилдашкан, кажан олар мал ажилын талазы-биле четчир билгилерин алганда ам оларын бот

хостун бүгү малчынарында чан-гыс-ла А. Арапчаада «Родина» деп применик бар-даа болза, батерия-ны чок болганын шагда-ла ажил-давастан. А колхоз баштаар чери, мында партия организациянын малчы-нарын примениктер, батериялар-биле хандыра талазы-биле калың-даа чедир албай турар.

Районун өскө-даа колхозтарында, ылангы «Бурунду» колхозта бай-дал моон дора болуп турары чоокта чаа чоруткан хыналадан илерези. Бо колхозта малчынарынын чурттаа-га бажынары дымкыш, чугаай-тынмаан, кирлиг, шаалары аңгар, класовка, кыша чок болуп турар. Сугула-Ойда чаа туткан кыштага мал сугтарар күзүк мынчага чедир доостунмаан. Хаттыгбайда кыштага чурттаага бажыны септеттинген. Ол мышка мыда хойжу бригадын төвүнде сайгаллаан кыптааанда бээр үр үе өрткен. Бо колхозта чам-дык малчынар ажил төлөвири улуг саадашкы-биле ап турар.

Шээр мал массалыг төрүп өгелей бергенде малчынарга сакмашкыктер херек алаары бидилгир. Оларын кыштагалда чурттаар бажынары кайы-даа колхозтарда чок болганын-дан малчынар бажыныга кады сынмалажыр ужурга таваржырлар. Бо айтырч талазы-биле кайы-даа колхозтун баштаар чери сагыш сал-бай турар.

Нитинин малын ажаап, оон баш санын өстүрө база куруненин план-ны даалгалаарын күсүдери дээш де-мисеп турар малчынарынын чурт-талга болгаш култура амдыралы-нын хандырылганын бектик дөдөлгө тургузарын ажил-агыларын баш-таар черлерин, партия болгаш Совет органнын удуруткучлары кичээл-ге алыры чугула.

М. ШУР-ООН.

Экижидери негеттини келген

Ийи херэежен кижэи Самагалдай суурун ажил-атый барааннары саздар магазинин чанында чугаалажып турлар. Бирээни тургаш:

— Бажын чугалап, булуп алыр дээш, чай дургунда чугай-даа, булук, олифа-даа тып чададым, чугайны район девискээринде өртөдөн турар киреинде сатпас-тыр ийин.

Шуурмактын үлөтүр комбинациялан чугай айтырарга, «салык черлерин чугай ап салынар деп илээрге бекен алас боорга, чүгө курүе албан черлерини херекселер барымта-лап булуптур турар бис» дээр, чурт-такчалар чугай тыппайн пат-ла турар-дыр—диди.

— Ол чүд дээрин ол боор, эки-ким, чугай, булук байтыгай хлеб са-

дып алыр дээш үш хүн магазинге келген чадашым ышкыжыл—деп, өскөзү чугаалады.

Шынал-ла Тес-Хемин район баш-таар черинин уудуткучуларын ажил-атыйжы эвес чорууну түнө-линде райло пекарнянын ишти хират, быжырып турар хлебтин ишти нары куу болгаш хлеб-биле чонну четче хандырбайн турар. Бо чылын Самагалдай суурга эвт. сүт салы-лаарын органиастайн келген. Рай-пунтун магазинеринде ногаа аймаа, бажын иштинин херекселери, сава аймаа ховар. Аш-чөм магазинеринде күрүненин тускай балдылаан чангы-сай өртөк преискурантызы барымта-лаас чоруктар бар. Самагалдай

аш-чөм барааннарын магазининде балык консерваларын өртөктөй 1-ден 12 көпөк чедир ылгалдыт.

Салыгын културазын бедидип, салып алычыларга эпиг чүдлерин кылп, чаа арга-биле ажиллаары негетинин тура-даа, биеги-ле хе-вээр, мурунку байдал-биле ажиллап турар. Оон ужурунун магазинерин дашты бөктү, салыгынларын прилапка артында хират халатты ажиллап турары хааа эвес.

Тес-Хем районунун ажилын үлө-ин-биле экижидер соруга-биле Тес-Хем райкууском, тыва респоб-лебооз болдунар хемчеглерин ап чо-рудары негетинин келген.

М. МОНГУШ

Кадарчынын хомудалы

Чоокта чаа Далай-Белек биле ийилээ совхозтун 170 шаркын хү-лөт адымыс. Совхозтун дирекция-зы бисти Кара-Сугда кыштагга чо-руткан.

«Тыва» совхозтун кыштактары, ол ышкын бистин баар кыштакыс чылдын чыгыт үзүндө ылавылап септетинген, ам малчынын кээ-ринге бурун белен деп чүгө да-дагалда бисе турбаан.

Чөдө берген, мында калдыг-даа белеткел ажилы кылдыманын көргөш, «канчал манаа кыштарай» деп айтырып бисе туруп келди. Мал калжанынын арга өдөс көптар-

тынмаан, кырында чыгыт дугаа ор-нунда көп дүжөр четкен агжар талдар салып каан мындыг. Ма-дык кышты хур ажары чыгыт бол-гаш делген калжандан кончуг хамаар-жыр деп чүве кымга-даа билдин-гир.

Кыштагда малчынар чурттаар чангыс-даа бажын белеткеттимен. Бажыннын печкасы, соңгаларын рамалары болгаш эжин бекен чок. Мындыг бажыга канчал чурттаарай? Тип алыр дээр өгөривис баа чок. Мынганаш чүгө дөрт ханазыдан өскө чүд-даа белеткеттимен ба-

жында боттакнап чурттаар, ажил-даар ужура таварыштыс. Оода-ла чурттага бажын септен бээр-биле Хөндөргей салбырын өргөлекчи турган Төлүш Доржуа чангыс эвес удаа дилегин кийиривис-даа, амга чедир калдыг-даа хемчег алдымнан.

Совхозтун директору эш Юртаев, Хөндөргей салбырын амгы чаа эр-гелекчи эш Начын Кара-Сугда ол кыштактын дугайында чүвү бодол турарларай?

С. ДУРАН-ООЛ

«Тыва» совхозта шары кадарчыны.

Совет космонавтар Японияда

ТОКИО. (СЭТА). Совет космонавтар Валентина Николаева-Терешкова биле Андриян Николаев япон черге аян-чорук кылп, ийги хун чоруп турар. Космостун маадырларына сонургал аажок улут. Чүгө чангыс хунде бекен Валентина Николаева-Терешкова биле Андриян Николаев япон телевиденин дөрт программанын эвугаар чүве чугаалаан.

Космостун маадырлары Японияны Социалисттик партиянын шта-бынга барып чоран. Аңаа оларны партиянын Топ куусекчи комитетинин даргазы Кодзо Сасаки, чингине секретары Томоми Нарита болгаш өскөлө-даа өөрүшкү-биле хүлөп алган.

«СССР-де космосту шингээдин ап турары» деп совет делегате Токиода ажитынган, оон көрүкчүлери маадыр космонавтарын ийи-биле уткан. Делегетини салыгга чыгылангаар боттарынын ужуушкунунарынын дугайын, космосту шингээдин алырын планнарын дугайын, совет улустун амыдыралын болгаш ажилын дугайын чугаалаан.

Валентина Николаева-Терешкова биле Андриян Николаев эң улут япон солуннарын редакцияларына баа чоран.

КНО-нун комитетинге совет резолюциянын төлөвилели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нацлар Организациязнын поли-тиктик айтырылганын болгаш айыл чок чорук айтырылганын талазы-биле комитетинге (бирги ко-митетке) совет төлөөлөр адролуг чепсекти неперетпес дугайында ре-золюция төлөвилели кинрген.

Адролуг чепсекти неперетпес дугайында керекни үнөзиленир ужурулу дараазындагы кол прин-циптерин төлөвилеле саналап ту-рар:

а) Адролуг чепсекти күрүнелер болза, калдыг-даа хевир-биле — шуут азы бир азы-даа, үшкү кү-рүнелерин азы күрүнелер болгаш же-жинишкенирин дамчытыр-даа, ше-ринг өвилелерин дамчытыр-даа, а-дролуг чепсекти дамчып бербес, адролуг чепсээ чок күрүнелерге ол чепсекти ээлээрине киржир, чөп-шээрээр, контроллар, таарыштыр тургузар болгаш ажылаар өргөн бербес, баа мындыг чепсекти бүү-рер, бүүдөрине белеткээр болгаш шенделер чорудаар талазы-биле ол күрүнелерге дуулаава, а ол ышкын адролуг чепсекти бүүдөрине азы ажылаарына ажылаан туруп бол-гу дег калдыг-даа информацияны оларга дамчып бербес деп хүлээ-гени алыр ужурут;

б) Адролуг чепсээ чок күрүнелер болза, адролуг чепсекти боттарынын

девискээлдеринге-даа, өскө күрү-нелеринге-даа, боттары-даа, өскө кү-рүнелер-биле калы-даа тургуспас, бүүдүрбес болгаш бүүдөрине белет-кесес, калдыг-даа хевир-биле — шуут-даа, азы бир азы-даа — үш-кү күрүнелерин болгаш күрүнелер бөлүгелешкенин дамчытыр адролуг чепсекте сундугарынан ой-талаар деп хүлээлгени алыр ужу-рут.

Адролуг чепсекти неперетпес ду-гайында Совет Эвдигенин кирген керекенин төлөвилели резолюция төлөвилелин эвугаар чепсекте-нин дүжөр талазы-биле 18 кү-рүнелерин комитетинге ык өө-рө-нип көр кылдыр дамчып бээр.

Адролуг чепсекти неперетпес ду-гайында дугурушкуну үстүлө тайылбырлаттыгач кол принцип-терге үнөзилеш, кыска хуусаа чедип алыр ол комитетке санал-лап турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 28-дагы Айыыл чок чорук Чөвүлелин хуралына Франциянын төлөөлекчи-зи болза боолашканын соксаканын салгыр болгаш бо чылдын август 5-ке чедир ийи талаарын ээлеп турган туруштарыне шеригдерин чаладып үндүрер деп Индияга бол-

гаш Пакистанга Чөвүлелин мурун-дагы кыйгырынын дагынаар деп са-налдаан. Хуралда Малайзиянын тө-лөөлекчи болгаш чанкайыш болза чүве чугаалаан. Айыыл чок чорук Чөвүлелин бо айтырынын тала-зы-биле хурал ноябрь 1-де болур.

Малчынарга БУЛУН КӨРҮШТҮГ ӨГ

Тээли суурга баргаш, малчынар-нын өгөренин дугайында чугаа болган черлерге: «Салчак Маадыр-оолович Мукааылынын өө-ле мага-зын болду ийи, иштинге кире бөө-рге, карак чырыкыларын чүве-ле болгай», «бистин бо ийи районда ону ажиттар өг чок-ла боор» сүт дигилеэн чугааларын дыннап бис.

Чонга мактадыг мындыг өгүч аззи кайда чурттап, чүвү кылп турарын сонургай бердизис. С. Му-кааылы «Тээли» совхозтун Кызыл-Дар салбырында аныктыктын хой-жу бригаданын бригадир. Ол бригаданы бо чылдын майда чаа органиастаан.

Тээли суурга үстүг дужу-биле Хемчигин көрүүнү кеже берген, бичин кудулантарга, арыг кылмын-да даштын ак өс-биле шып каан мукур ак өг көстү бээр. Иштинге кире бөөрге, «карак чырыкылар» деп деми чугаа шынал-ла сагынды-рып көр. Өгүч иштингиде бердизис, орун-дөжөктөрүн, алпар, хааржак-тын кырын канчаар чазай салганп анаа кирбөөн кижиге ол хевээр көр-гүзери бээр.

Ширтектерин кылдыларын кы-зыл-хурак суну-биле даамылап каан, дөрт ширтектин кырында са-дыгдан үнөр чалыны чазай чалып каан. Өгүч ханалары көзүдөс кө-жөгелгил, ол көжөгенин үстүг кы-дынын долгандыр даараан хээлгил пос ханаларын баштарын болгаш инаа-ларын илдиригил уштарын дугаап турар. Демир суугунун кылдыларын долгандыр малгашташ, ширтектер кылдылары-биле ол арамын чуга маналар салгаш, саргарты дуулап каан.

Өгүч ийи талазында ийи демир оруннарын баары ерүжевалыг, кы-рын нарын, чараш шыгылар-биле шып эткен, бирээзинин кырында хе-вис янылым чалыг баа бар. Сыр-тыктарын кыры кылдылары сал-бактыг, чараш онуг шыгыларын, оруннар баштарында улуг салбак-тыг аржымдар, чый салгач чемо-дандарын кыры баа арыг шыгы-лыг, дөрт ширтуулдар кырында «Родина» деп радиоприемни, да-раныр машина, стол шыгы, ханада көжөгө баарында рамаза хүндүлел болгаш шапнал бижитер.

Чамдык өгөргө болгаш бажын-нарда-даа кире бөөрге, алпар, хаар-жак, ширтек, шала кырында уруттар хевир, аяк-сава аймаа дөш аны-бү-рү чүдүлөр бо-ла көстүр болгулар. А бо өгө мындыг чүдүлөр көзүдөс, Арай өргөндөр-даа берген болза, өгө тааржыр чөм шафтыг, бүгү ак-сава мында. Бүрт дээр довурак ол өг-

де көзүдөс болгаш довуракка, мал-гашка борашкан идиктиг кижэи аңаа бээр чөм тыппас. Өгүч ханалары, ынаалары хирикпөөн.

Садыгдан үнөр үлөгер-майыктарга өг-баазын удазынар-биле даараан чүдүлери оруннар артында көжө-лөрдө аскалп каан. Мында эмирлер-ин даарап кааны дыка солун.

— Бо чүдүлери бодунар даарап турган силер бе, дүңмэ?— деп, Анаа Дочаевнадан айтырдым.

— Ийе, бодум даараан мен. Хой кадар бергенде, ылангыя чайгы хүн дээк бадар эвес, хол куруг чорууга чалгаарчыг, чок болза солунуг, чок болза даараар, аргыыр чүвөлг чорууга хүн батканын билбейн баар чүве болгай—диди.

Шынал-ла, өскөлөргө үлөгер болур арыг-силгил, аяныг-чараш, эки дериттинген, көрүшүг өг ол-дур.

Бистин малчынарынын чам-дык кезин, а чамдык районнара хой кезин өгөрдө чурттап турар бол-гай. Халхан арыг-шөөр дугайында чугаа боду бергенде, «бажын эвес, өгүч канчаар шөөрлөр боор, ол чер-ле хөржөк чүве-ле болгай, тывалар өгө мичаар чурттап өскөни билдин-гир» сүт дигилээр чугаалар бар. Ол шын эвес. Өгүч иштин эки дерин, анаа културат чурттап болур деп чүвенин Салчактарын өг-бүлөз ба-дыткап турар-дыр. Манаа чүгө кү-зел-чүткүл херек. Бир эвес күзелдиг болза, өгүч кым-даа акжидип ал болур. Бир эвес өлчө сундукпас болза калыг-даа чаа өгүч дораан ыштадырып, чүдөдө бээр болгай.

Өгүч хаалгазы элөөн өргөжир берген. Чаа хаалганы чагыдып кыл-дыртып каан. Чөм шафтыггажын чаартып алыр. Ынчалза-даа манаа күзөңгил чүве чүд диге, өгө эпиг, бичин-даа, улуг-даа кижилерге таар-жыр саядайлар болза, келген кижил-деге чөм салырынга, боттары-даа чөмөнирине эпиг, чавыс, шөөрөгү стол болза улам эки болур ийик. Мындыг чүдүлөр мында чок. Өг иш-тинге тааржыр мындыг ат-херексел-дерин, мунгаш үлгүлөрлери рай-үлөтүр комбинааттары чүгө кылп болбас деп.

Малчынарга бажын-даа, өг-даа херек болганда, өгүч наа, ханазын-дан, хаалгазынан өгөлөөш иштин херекселеринге чедир канчаар эки-жидерин бодол көрө эки. Өгүч ик-дистерин чаартып, чыгылаары черде билдингир.

— Мээң кыштаанда чурттага бажын чок. Бо дугайында совхозтун амыдакчыларына айтырып туру-арга, «өөнер чылыг, эки-дир, мын-

дыг өгүч улус кайын ажырап си-лар» деп каар боор-дур. Бир эвес хорам бажындыг болза, оон иштин дерин алыры эпиг, таарымчалыг, делгем болгай—деп, ол хомудай араак чугаалады.

Салчактарын өг-бүлөз чүгө өгө чурттаарына мындыг көрүштү дээр болза шын эвес. Ол комсомол-чулар районда анык малчынарын дээрлеринин бирээни. Салчак Му-кааылы ам комсомолчу-аныктыктын хойжу бригаданын уудутур турар.

С. Мукааылынын адамы хоочун малчын. Ол биченден тура адамын ажилында дуулаажап, оон мал ажилында арга-дуржулгазын шин-гээдин ап келген. Беш чыл бурун-гаар адамынын назы-ханы угадып, тускай ажилдаары берге болуп кел-дире, оон козан хоюн огул шуут хү-лөп ап, оон салгай берген. Ынчаар-да адамы ам олгуна дуулаажа бер-ген. Бо анык малчын өг-бүлө чыл бүрдө кадарган хоюнун чаш төлүн мөңдү доруктуруп, хой бүүрүзүндө 2,3 килограммнан куу эвес дүктү ап келген. Ылангыя 1964 чылда 100 хойта олаштыр 103 хураганын, хой бүүрүзүндө 2,3 кг дүктү, бо чылын баш ыччаар 109 хураганын, 2,4 кг дүктү алгаш, Бай-Тайга районун

мурнакчы хойжуларынын одуруун-га кирген.

Мал ажилында мындыг дуржула-лыг, көсүкү чегинирилгил болгаш амыдырал-чурттагаа үлөгерил болганы-биле ону аныктыктын хой-жу бригаданын бригадирленин чер-ле чөл. Бригаданын анык хойжу бүүрүзү моон сонгаар нитинин мал ажилында улуг чедикширилгил,

амыдырал-чурттагаа баа үлөгерил болурун күзеп каалынар.

М. ЛЮНДУП.

Чурунтарда: үстүндө—С. Мукаа-ылынын өөңү даштыкы хевир. Ааанда—анык өг-бүлөзүн кижигу-нтери болгаш өг иштинин бир та-лазы.

Фотокар С. Феоктистовуу.

Хойжунуң үлүүнде нежик-чол

Сентябрың ортан үези. Эл-Бажы суурунуң көдээ илүүнүң чанында улуг калжа бар. Ол кез-же оон чанында, шынал-ла, «аэт бажы кизирт, кижэи бажы кооурт» деп улустун чугаалажы-ны ышкып, хой чон чымылган. Анаа чүгө Эл-Бажы суурунуң эвес, харын Эжим, Сенек, Арыг-Бажы болгаш Шаган-Арыдан улут, биче чон чымылган.

Анаада көргө чон чымылган черге шоолуг көсүкүлөөсө, тус-терин кижилеринин чугаазын-даа дыннарга, «чыткан хой тур-гуспас», оожум, толугу бүүш-турт, ховар чугаалаар Ондар Ба-дыжык ашак хойнуң кичөөненин алкан, хоор чонун ортузунда апарган мындыг. Оу көргө бир-ле аймай-даа берген ышкып, бир-ле чугаалаар чүве-даа тыппас-тай берген ышкып, бир холунда шала сүт тууду алган, өскө хо-лу-биле уау куудуруктуг ак ху-раганын чиктезинден чөдө араак

тууду алган олурган. Ашактын шыраында хүнүнүң херели дег хүлүмзүрүг чайнай бергенге э-жерин кааш, чүгө мынаарда оон үлүүнде нежик-чол таварышкан-дыр деп доора кижэи билип каар болду.

— Че, канчал ангай бер-диң, Ондар? Ак чөмнүн аалага куткаш, арат чонунга сөңпөл көрдөң!—деп, алдында чугаа-рыг кижэи болгаш. Сенектин су-рагыл малчынарыннын бирээни Ховалыг Семит-оол дүвүрөп үндү.

Эрги феодалдыг Тыяның үе-янында дүжүмөт-байларга бажын-дырып чораян арат Сарыг-оолдун огул Ондар Бадыжык ашак наа кезе-хелелин, чугаа-сооду шунал үн-дү:

— Сагыжым-даа чок, ха-ду-ма! Совхозумун козан хоюн-на малчап чоруп ашак-кай болгай бисе, чүү деп кончуг хүндүлел, өөрүшкү боор! Улуу-биле четтир-ди! Нам, чазаамын шапнал-менелинге аажок өөрүп байыр-лап тур мен: ак чөм дээш, аас-кежин дээш...

Мынаарга чөгүм чөвөниң ужу-ру чүдөл? Хойнуң чымылган көс-кү черинге, тываларын эң хүн-дүзөринин хоочун чачылын сагып, О. Бадыжыкка ак чөмөни сунуп, ак чүзүнүгү малды айт-кап бергенин ужуру мындыг: «Улуг-Хаа» совхозтун малчы-нарыннын социалисттик чарыктын өрткөн айларда түнелерин үн-дүргөн хуралы бооп турганы ол. Анаа хойжуларын аразынга кал-барган социалисттик чарыкка ти-лекчи болган Ондар Сарыг-ооло-вич Бадыжыкка ак чөмөни сунуп, нарын дүктүгү уксаанын салгалы ак хураганын белекке бергени ол-дур.

Ондар Сарыг-оолович биле Он-дар Дангытовна Бадыжык олар-дын өг-бүлөз бо чымыл үлүүн-

де, шыны-биле сөгдээрге, чам-дык малчынарга алааргачыг, чонунга чоругаалдыг чедик-кинерин чедип алган. Бо чы-лын төрүүр 100 хойга онааштыр 98 хураганын менди камгалап, хой бүүрүзүндө 3,2 кг дүктү кыгып алган. Ынганаш төрөз совхозунга бо чылын бир козан хойну немес бергени ол-дур.

1965 чылда күш-ажылы чедикшинерин дээш О. Бадыжык-ка СЭКП Улуг-Хем райкомго бо-гаш райкууском Хүндүлел би-жетки тыггысан. А малдын чаш төлүн менди алганы, дүк бүүдө-рин көвүдөткени дээш совхозтан анаа 5 хураганы немеле теле-нирге берген, оон аалынга чед-рип берген. Ол дээрге нежик-чол-дуг шапнал-дыр.

Малчынарын бо байырла-чыг хуралында Чаа-Хөлдө «Най-мал» совхозта чалаттыгы кел-ди. Болук хойжулар күш-ажыл фронтузунда чангыс аай сеткил-сорукуг, күш-ажылы эжи О. Бадыжыкка салгынын сарыг шо-кар чоруганын белек кылдыр сунганнар.

Ондар Сарыг-оолович аал-ора-нынга өөрүшкү-маңайдыг чедип келгеш, оон аалтазында-да Даштыг-Кожаларга кыштаанда бажыа-хоразыны, оран-ба-жынынын, олар-белчининин байдалын хынал көрө берген. Кыштага үш товна алекті бол-геш, калжанынын иштин, даш-тын арылганд каалкан. Калжанын көрөженин чазын-на көптарын каан, септелге доозулган. Допчу-лаарга, Ондар Бадыжыктын хой-лары кыска уду аажок күш ал-ган, кыштаа белек. Бо бүгү болза малчын өг-бүлөзүн 1966 чылда чаа-чаа чедикширилгил болу-рунун магадыламы-дыр.

А. БЕГЗИ.

Улуг-Хем район.

Үшкү арын

1965 ч. октябрь 30

ШЫН

TC-00288